

PAR MINISTRU KABINETA IZVEIDOTĀS KOMISIJAS DARBĪBU

Lai nosodītu Latvijā īstenoto PSRS totalitāro komunistisko okupācijas režīmu, 2005.gada 12.maijā LR Saeima apstiprināja deklarāciju „Par Latvijā īstenotā PSRS totalitāri komunistiskā okupācijas režīma nosodījumu”, kurā tā uzdeva Ministru kabinetam izveidot speciālistu komisiju, lai:

- noteiktu PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma upuru skaitu;
- noteiktu masu kapu vietas;
- apkopotu visu informāciju par represijām, masveida deportācijām;
- aprēķinātu zaudējumus, ko šis režīms nodarījis Latvijas valstij;
- aprēķinātu zaudējumus, ko šis režīms nodarījis Latvijas iedzīvotājiem.

Šo uzdevumu īstenošanai Ministru kabinets ar 2005.gada 05.augusta rīkojumu Nr.523 (prot. Nr.44 34.§) izveidoja komisiju „PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma upuru skaita un masu kapu vietu noteikšanai, informācijas par represijām un masveida deportācijām apkopošanai un Latvijas valstij un tās iedzīvotājiem nodarīto zaudējumu aprēķināšanai”.

Veicamais darbs bija ļoti sarežģīts, apjomīgs un laikietilpīgs, vienlaicīgi nozīmīgs un neatliekams Latvijas valsts vēstures faktoloģiskā materiāla apzināšanā un apstrādē, prasot piesaistīt dažādus ekspertus un vienlaicīgi veikt citu valstu pieredzes pētījumus.

Komisija kopš tās izveidošanas ir aktīvi veikusi savu darbību. Ir noturētas 25 sēdes, no tām - 14 sēdes noorganizētas ar attiecīgu ekspertu piedalīšanos kompetentāku lēmumu pieņemšanai. Ir atrasti augsta līmeņa speciālisti un noslēgti vairāk nekā 35 līgumi par pētniecību, kā arī noorganizētas 50 ekspertīzes par šiem pētījumiem. Komisijas pārstāvju delegācijas ir apmeklējušas Igaunijas Republiku un Lietuvas Republiku. Komisijai ir bijusi laba sadarbība ar Latvijas Valsts arhīvu, Ārlietu ministriju, Ekonomikas ministriju, Vides ministriju, Tieslietu ministriju, Finanšu ministriju, Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministriju un citām valsts iestādēm. Komisijas darbā aktīvi iesaistījās Centrālās statistikas pārvaldes, Latvijas Universitātes, LZA Ekonomikas institūta, Okupācijas muzeja, Latvijas vēstures arhīva, Statistikas institūta, Latvijas Bankas speciālisti. Darba laikā tika piesaistīts liels skaits visdažādāko nozaru speciālistu arī no citām institūcijām un dažādām sabiedriskām organizācijām.

Īpaši cieša sadarbība notika ar Latvijas Valsts Arhīvu, jo PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma upuru skaita noteikšana nav iespējama bez vienotas PSRS okupācijas režīmā politiski represēto personu datu bāzes izveidošanas. Šī bāze ļauj apzināt PSRS okupācijas režīma upurus gan šaurākā nozīmē – bojā gājušos Latvijas iedzīvotājus, gan plašākā nozīmē, kā PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma vajātos Latvijas iedzīvotājus. Arhīvos glabājas materiāli, kas ir pierādījumi par padomju okupācijas režīma nodarījumiem, jo satur informāciju par arestētajiem, izsūtītajiem un filtrācijas punktos un nometnēs ievietotajiem Latvijas iedzīvotājiem u.c. Tāpat arī ir dokumenti un materiāli par procesiem, kas notika visās tautsaimniecības nozarēs gan PSRS okupācijas laikā, gan pirms un pēc tās.

Pētniecisko darba organizēšanu un veikšanu apgrūtināja vairāki faktori:

1) Augsta līmeņa speciālistu trūkums par konkrēto PSRS vai pirmsokupācijas laika periodu konkrētā nozarē. Jāpiezīmē, ka vairāki esošie speciālisti vecuma dēļ arī ilgi vairs nevarēs piedalīties šajā darbā un ar katru gadu viņu kļūst arvien mazāk.

2) Kvalificētu kadru piesaistes problēma, jo gan vēstures, gan ekonomikas jomā šādu daudzpusēji izglītotu kadru pietrūkst un tie netiek sagatavoti pietiekamā apjomā.

3) Informācijas iegūšanas problēmas, it īpaši no atsevišķiem Krievijas Federācijā esošiem arhīviem – piemēram, daļas bijušo Latvijas Republikas valdības locekļu un citu ievērojamu sabiedrisko un militāro darbinieku krimināllietas, kas atrodas Krievijas Federācijas Federālās drošības dienesta arhīvā.

4) Bija jāiegulda daudz laika un enerģijas nepieciešamo datu precizēšanai un faktu konstatēšanai. Tas tāpēc, ka PSRS sistēmā visi dati bija vairāk vai mazāk slepeni, tie tika tā sagatavoti vai sagrozīti, ka vispārējās situācijas apzināšana un pārskatīšana parastam pilsonim nebija iespējama (vienīgi ja pašā PSRS impērijas centrālā vadībā). Par šiem faktiem zināja stāstīt arī darbā iesaistītie pētnieki no savas personīgās pieredzes.

Komisijas darbs bija plānots līdz 2010.gadam ieskaitot. Taču saskaņā ar Valdību veidojošo politisko partiju un Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības, Latvijas Darba devēju konfederācijas, Latvijas Pašvaldību savienības, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras un Latvijas Pensionāru federācijas 2009.gada 11.jūnija Vienošanos par 2009.gada valsts budžeta deficīta samazināšanu par 500 miljoniem latu tika paredzēts: „... ar 1.augustu apturēt Komisijas „PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas režīma upuru skaita un masu kapu vietu noteikšana, informācijas par represijām un masveida deportācijām apkopošana un Latvijas valstij un tas iedzīvotājiem nodarīto zaudējumu aprēķināšana” darbību. Šā lēmuma rezultātā tika pārtraukti iesāktie darbi un izjaukts plānoto darbu grafiks.

Jāsaka, ka finansiāli pietrūka vairs nedaudz, lai varētu noslēgt Komisijas iesākto darbu, iespējams vairs tikai 150-200 tūkstoši Ls. Tomēr zinātnieki un speciālisti, neskatoties uz finansējuma trūkumu, nolēma iesākto darbu turpināt. Tāpēc arī tika nodibināta biedrība „Latvijas okupācijas izpētes biedrība”. Šī organizācija varēs piesaistīt nepieciešamos dažādu nozaru speciālistus, kā arī finansējumu: dažāda veida ziedojumus, valsts un pašvaldību, sabiedrisko organizāciju un uzņēmumu līdzekļus Eiropas fondu pētījumu projektu līdzfinansēšanai. Viss darbs tiks koordinēts noteiktā mērķa sasniegšanai.